

Taustamuistio: SOSTEn arvio Suomen hallituksen toiminnasta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n valtuusto antaa puoliväliarvion Suomen hallituksen onnistumisesta hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseen, järjestöjen toimintaedellytyksiin sekä palvelujärjestelmän rakentumiseen liittyen.

Taustamuistio on valmisteltu SOSTEn sisäisessä työryhmässä, jossa ovat olleet jäseninä Jukka Haapakoski, Riitta Kittilä, Päivi Rouvinen-Wilenius, Aki Siltaniemi ja Marja Tuomi sekä viestinnän edustajana Pirjo Tiippana. Työryhmän puheenjohtajana ja koordinaattorina toimi kehittämispäällikkö Laura Simik.

Lisätiedot: kehittämispäällikkö Laura Simik, 040 741 62 99, laura.simik@soste.fi

TAUSTAMUISTIO: SOSTEN ARVIO SUOMEN HALLITUKSEN TOIMINNASTA.....	1
1. HYVINVOINTI- JA TERVEYSEROJEN KAVENTAMINEN	2
1.1. KÖYHYEDEN JA SYRJÄYTYMISEN VASTAINEN OHJELMA SEKÄ KASTE-OHJELMA.....	2
1.2. HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMINEN KAIKISSA POLITIIKOISSA.....	3
1.3. SOSIAALIETUUDET JA SOSIAALIHUOLTOLAIN UUDISTAMINEN	4
1.4. YHTEISKUNTATAKUU	5
1.5. TYÖLLISTÄMISTAVOITE	6
1.6. ASUMINEN	7
2. KANSALAIJÄRJESTÖJEN TOIMINTAEDELLYTYKSET	8
2.1. RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYS JA JÄRJESTÖJEN RAHOITUS.....	9
2.2. KANSALAIJÄRJESTÖJEN ASEMA.....	9
2.3. JÄRJESTÖT HYVINVOINNIN EDISTÄJINÄ JA TUOTTAJINA.....	10
3. PALVELUJÄRJESTELMÄ	11
3.1. KUNTAUUDISTUS.....	11
3.2. SOSIAALI- JA TERVEYSUUDISTUS	11
3.3. JULKISEN SEKTORIN KESTÄVYYSVAJE	12

1. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen

Suomen hallitus on nostanut yhdeksi keskeisimmäksi tavoitteekseen köyhyyden, eriarvoisuuden ja terveyserojen kaventamisen. Suomessa oli vuonna 2008 noin 886 000 pienituloista, aineellisessa puutteessa olevaa tai vajaatyöllisessä kotitaloudessa elävää henkilöä. Monien kohdalla täyttyivät kaikki kolme kriteeriä. Lisäksi pienituloisuus kuvataan kahdessa ryhmässä, alle 50 prosenttia mediaanituloista ja 50–60 prosenttia mediaanituloista.

Lapsiväestöä uhkaa eniten heidän vanhempiansa vajaatyöllisyys. Työikäisten yleisin ongelma on yhtäaikainen pienituloisuus ja vajaatyöllisyys. Eläkeiässä (tai sitä lähestyttäessä) ongelmaksi jää matala tulotaso.

Vajaatyöllisyys koskettaa noin 330 000 henkilöä 197 000 kotitaloudessa. Heistä noin 210 000 on samanaikaisesti pienituloisia. Työllistettävyyden kannalta on huomion arvoista, että 260 000 vajaatyöllistä henkilöä on työiässä (18–59-vuotiaita) ja työmarkkinoilla osa-aikaisesti työllisenä heistä on vain 22 200 henkilöä. Työikäisistä 100 000 on eläkkeellä (yleensä työkyvyttömyyseläkkeellä) ja 137 000 muuten työmarkkinoiden ulkopuolella (opiskelijana, varusmiehenä, omaa kotitaloutta hoitavana).

Toimenpideohjelmien ja sosiaalietuuksien lisäksi SOSTE arvioi myös yhteiskuntatakuuseen, työllistämisen ja asumiseen liittyviä toimia.

1.1. Köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen ohjelma sekä KASTE-ohjelma

Hallitusohjelmakirjaus:

Yleistä:

Käynnistetään poikkihallinnollinen syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävä toimenpide-ohjelma.

KASTE:

Käynnistetään kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelma (KASTE II) painopisteinä muun muassa syrjäytymisen ehkäisy, omaishoidon tukipalveluiden kehittäminen, yleinen palvelujen kehittäminen, pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen ja lähisuhdeväkivallan ehkäisy. Kaste-ohjelma kohdistuu myös sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saatavuuden, osaamisen ja työhyvinvoinnin edistämiseen. Kaste-ohjelman ja muun hanketoiminnan rahoitusta vähennetään 5 milj. euroa.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Hallitus on käynnistänyt poikkihallinnollisen toimenpideohjelman, jossa on seitsemän teemaa ja yli 30 hallituksen määrittämää kärkihanketta. Kärkihankkeina on laaja kirjo eri ministeriöiden vastuulla olevia lainsäädäntö-, KASTE- ym. hankkeita sekä hallitusohjelmassa sovittuja tehtäviä. Ohjelma on koordinoitihanke, jonka tavoitteena on luoda malli, jolla hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen otetaan osaksi kaikkea yhteiskunnallista päätöksentekoa. STM koordinoi ohjelmaa. Ohjelmassa ei ole asetettu määrällisiä tai muita tavoitteita köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi.

Muun muassa hallitusneuvottelujen pitkittymisestä johtuen KASTE ohjelman käynnistäminen ja toteutus näyttää viivästyneen. Kaste-ohjelma on keskeinen sosiaali- ja terveydenhuollon

strateginen ohjausväline, tästä huolimatta sen rahoitusta on vähennetty. KASTE:n tavoitetta koota koko sosiaali- ja terveydenhuollon alueella tapahtuva kehittämistyö saman sateenvarjon alle on pidettävä positiivisena. KASTE on parhaimmillaan jäntevöittänyt strategista ohjausta. Osin kuitenkin ohjelmatasoinen toimenpiteet saattavat jäädä irrallisiksi eivätkä ne kytkeydy välttämättä toisiinsa tai alueelliseen kehittämistyöhön.

Johtopäätös:

Sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuus näyttää tässä vaiheessa hahmottumattomalta. Sitä, miltä lopputulos näyttää, on vaikea ennakoida.

Ohjelmassa ei ole asetettu määrällisiä tai muita tavoitteita köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi. Ohjelmaan on koottu olemassa olevia hankkeita ja tehtäviä, jotka joka tapauksessa on tarkoitus viedä läpi. Hankkeiden etenemistä seurataan ohjelmassa kehitettävien indikaattoreiden avulla. Toimenpideohjelman nimi antaa - ehkä hieman harhaanjohtavasti - ikään kuin lupauksen siitä, että ohjelmalla on omat resurssit ja selkeät tavoitteet, joilla pyritään konkreettisesti vähentämään köyhyyttä ja syrjäytymistä.

1.2. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kaikissa politiikoissa

Hallitusohjelmakirjaus:

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä eriarvoisuuden vähentäminen otetaan huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sisällytetään kaikkien hallinnonalojen ja ministeriöiden toimintaan.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen näkyy hallitusohjelmassa tavoiteltavana toimintana kaikkien hallinnonalojen osana. Käytännössä siihen ei osoiteta toimintaresursseja. Eri hallinnonalojen välinen yhteistyö toteutuu parhaiten sisäisen turvallisuuden ohjelmassa, lapsi- ja nuorisopolitiikan kohdalla. Muilla hallinnonaloilla hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulman laaja-alaisuus, elinympäristöt huomioon ottava ja ihmisiä voimaannuttava ja osallisuutta edistävä näkökulma puuttuu tai on hyvin kapea. Terveyden edistäminen konkretisoituu kapeasti terveyskäyttäytymiseen ja siihen sidottujen verotulojen keräämiseen valtiolle.

Suomen terveystilanne on vielä kohtuullisen alhainen, mutta se nousevat lähivuosina nopeasti, jos rakenteellisia uudistuksia ei tehdä. Panostusta pitäisi lisätä muun muassa edistävään ja ehkäisevään toimintaan, jotka vähentävät palvelujen tarvetta pitkällä tähtäyksellä. Valtiovarainministeriön laskelmien mukaan ikäsidonnaiset hoito- ja hoivamenot suhteessa bruttokansantuotteeseen nousevat kuusi prosenttiyksikköä 2030-luvun puoliväliin mennessä, jos rakenteellisia uudistuksia ei tehdä. Väestön ikääntyminen aiheuttaa sosiaali- ja terveyspalveluihin myös kroonista työvoimapulaa: jo vuonna 2025 alalla on työ- ja elinkeinoministeriön laskelmien mukaan 20 000 henkilön työvoimavajaus.

Johtopäätös:

Laaja-alainen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulma puuttuu. Samaan aikaan kun terveysperustaista verotusta kiristetään ja laajennetaan, leikataan kuitenkin näistä tuloista koostuvaa terveyden edistämisen määrärahaa (2 milj. euroa), joka on merkittävä rahoituslähde uusille ja tärkeille terveyden edistämisen toimille ja toimijoille sekä kehittämistyölle.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on hallitusohjelmassa lähinnä juhlapuheiden tasolla. Sektorirajat ylittävän yhteistyön pitäisi ulottua paremmin ja koordinoitusti sosiaali- ja terveyshallinnonalojen lisäksi myös muiden hallinnonalojen työhön. Monet terveysperustaiset verot sisältävät mahdollisuuden, että niillä itse asiassa suurennetaan terveyseroja ja eriarvoisuutta ja niillä saattaa olla myös vaikutuksia sisäiseen turvallisuuteen. Terveysperustainen verotus tulisi arvioida (IVA).

Hallitusohjelmassa on lukuisia positiivisia kirjauksia ja tavoitteita, joilla pyritään vähentämään hyvinvointia ja terveyseroja. Myös monia yksittäisiä toimia on toteutettu.

1.3. Sosiaalietuudet ja sosiaalihuoltolain uudistaminen

Hallitusohjelmakirjaus:

Asumistukea, peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea parannetaan, verotusta kevennetään. Perusturvan varassa olevien ja pieniä ansiotuloja saavien verotusta kevennetään parantamalla kunnallisverotuksen perusvähennystä ja työtulovähennystä. Toimeentulotukea kehitetään ja parannetaan. Perhesosiaalityötä lisätään. Opintotukijärjestelmää uudistetaan tukemaan päätoimista opiskelua ja nopeampaa valmistumista.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Perusturvan tasoa on korjattu. Hallituksen kehyspäättöksen mukaisesti asumistuen uudistus siirtyi vuoteen 2015. Asumistuen perusomavastuutaulukoiden tarkistus siten, että alin tuloraja seuraa korotetun työmarkkinatuen määrää varmistaa sen, että peruspäivärahan tai työmarkkinatuen korotus ei vähennä yksin asuvan työttömän asumistukea. Asumistuen enimmäisasumismenoihin tehdään korotus.

Pienituloisten ostovoiman turvaamiseksi on perusturvaetuuksiin tehty ylimääräinen aikaistettu indeksitarkistus 1.1.2013, jonka tavoitteena on kompensoida arvonlisäveron nousua. Indeksikorotuksen aikaistus otetaan alentavana tekijänä huomioon tehtäessä indeksitarkistusta v. 2014.

Vuonna 2012 työttömän perusturvan saajan reaalitytulo on noussut suurin piirtein 1990-luvun alun tasolle. Korotuksen vaikutus työttömän toimeentuloon on marginaalinen ja suurella osalla työttömiä jatkuu riippuvuus asumistuesta ja toimeentulotuesta. Korotuksella ei juurikaan ole merkitystä 90-luvun alun jälkeen syntyneeseen jälkeenjääneisyyteen yleisestä palkkakehityksestä (lähde: KELA nettityöpapereita 41/2013). Myös muissa eri etuuksissa tehdyt korotukset ja parannukset eivät riitä kompensoimaan sosiaaliturvan jälkeenjääneisyyttä.

Opintotukijärjestelmää uudistetaan kehyspäättöksessä 2013 hallitusohjelman ja hallituksen rakennepoliittisen kannanoton mukaisesti tukemaan päätoimista opiskelua ja nopeampaa valmistumista. Opintolainavähennysjärjestelmä korvataan selkeämmällä, tutkinnon tehokkaaseen suorittamiseen kannustavalla ja lainan takaisinmaksua turvaavalla opintolainahyvityksellä. Itsenäisesti asuvien 18–19-vuotiaiden toisen asteen opiskelijoiden vanhempien tulorajoja korotetaan 30 prosentilla 1.8.2014 lukien.

Johtopäätös:

Hallitus on toteuttanut sosiaalietuuksien korottamisen hallitusohjelman mukaisesti. Todellisuudessa esim. työttömän perusturvaetuuksien, asumistuen ja toimeentulotuen korotukset ovat nollasummapieliä, joiden kokonaisvaikutuksia on mahdotonta arvioida. Perusturvan varassa olevalla ihmisellä vaikutukset saattavat liikkua muutamien eurojen tasolla, koska pienituloisella etuuksien keskinäinen riippuvuus on suuri. Tärkeää on pitää yllä universaalia sosiaaliturvajärjestelmää, kohtuuhintaisen asumisen mahdollistavaa asuntopolitiikkaa, erilaisia työllistymismahdollisuuksia, osatyökykyisten työllistymistä jne. jotka myös ehkäisevät syrjäytymistä.

Sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistusta on jatkettu. Ensimmäisessä vaiheessa sosiaali- ja terveysministeriössä on jatkettu uuden sosiaalihuoltolain valmistelua. Uudistamistyöryhmän loppuraportti julkaistiin syyskuussa 2012. Raportti sisältää ehdotuksen sosiaalihuoltolaiksi. Sosiaalihuoltolaki oli lausuntokierroksella syksyllä ja järjestöillä oli mahdollisuus vaikuttaa tärkeäksi näkemiinsä kohtiin tässä vaiheessa. Sosiaalihuoltolaki on edennyt lakiluonnosvaiheeseen. Lain valmistelussa mukaan on saatu hyvin järjestöjen ajamia näkökulmia. Laki on tarkoitus saada voimaan aikaisintaan vuonna 2015. Sosiaalihuoltolakiuudistus kytkeytyy rakenneuudistuksiin ja niiden viivästyminen on myös vaikeuttanut sosiaalihuollon yleis- ja erityislakien uudistamista. Parhaimmillaan rakenteiden ja substanssilainsäädännön yhtäaikainen uudistaminen on tuottanut hedelmällistä vuoropuhelua, mutta toisaalta vaikeuttanut molempia prosesseja.

1.4. Yhteiskuntatakuu

Hallitusohjelmakirjaus:

Toteutetaan nuorten yhteiskuntatakuu niin, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Hallitus käynnistää TEM:n, OKM:n ja STM:n yhteisen hankkeen, jossa valmistellaan ja toteutetaan tarvittavat toimenpiteet yhteiskuntatakuun toteuttamiseksi vuoteen 2013 mennessä. Hanketta varten asetetaan erillinen näiden kolmen ministeriön työryhmä, jossa ovat edustettuina työelämäosapuolet, kunnat ja muut keskeiset toimijat.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Nuorten yhteiskuntatakuu on käynnistynyt 1.1.2013. Nuorten yhteiskuntakuun työllistämistoimenpiteet (60 miljoonaa euroa) on korvamerkitty valtion budjettiin työ- ja elinkeinoministeriön momentin 32.30.51 sisälle. Koska reaalista nousua momentille edelliseen vuoteen nähden on vain noin 18 miljoonaa euroa (inflaatio 2,8 %), nuorten yhteiskuntatakuun korvamerkitty osuus vie voimavaroja muihin kuin nuoriin kohdistetuilta työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä. Tämän skenaarion voidaan ennakoida näkyvän tilastoissa käytännössä pitkäaikaistyöttömyyden kasvuna, joka painottuu yli 30-vuotiaisiin.

Yhteiskuntatakuuta on täydennetty maaliskuussa kehysriihessä 2012 lisäämällä opetus- ja kulttuuriministeriön budjettiin momentille 29.30.33 nuorten aikuisten osaamisohjelma (27-52 miljoonaa euroa vuosille 2013-2016), joka on suunnattu ”vailla perusasteen koulutusta olevien 20—29 -vuotiaiden nuorten aikuisten oppilaitosmuotoisesti tai oppisopimuskoulutuksena järjestettävään ammattitutkintoon ja erikoisammattitutkintoon valmistavaan koulutukseen sekä aikuisille suunnattujen ohjaus- ja neuvontapalvelujen vahvistamiseen.” Vuosittain tällä

tavoitellaan n. 4000:ta kohderyhmän opiskelijaa. Näiden toimenpiteiden vaikutukset alkavat näkyä vasta nyt kuluvana vuonna.

Ammatillisen koulutuksen aloituspaikkamääriä on vähennetty suhteessa edelliseen vuoteen. Opetushallituksen mukaan haettavana on noin 86 100 aloituspaikkaa, joista 47 500 ammatillisessa koulutuksessa (vuonna 2012: 48 100) ja 38 600 (vuonna 2012: 39 400) lukiokoulutuksessa. Kokonaisuutena aloituspaikkojen määrä ei vastaa kokonaiskysyntään (vuonna 2012: 101 000). Viime vuonna paikka oli noin 86 hakijalle 100:sta.

Johtopäätös:

Nuorten yhteiskuntatakuu on erittäin hyvä uudistus, joka onnistuakseen vaatii laajoja yhteiskunnallisia ponnistuksia. Valtio tai kunta ei sitä voi yksin tehdä, vaan avoimien markkinoiden on tarjottava nykyistä enemmän työmahdollisuuksia nuorille.

Nuorten yhteiskuntatakuun kritiikki kohdistuu siihen, että yhteiskuntatakuuseen suunnatuista varoista ainakin osa vähentää panostusta muihin aktiivitoimenpiteisiin. Aktiivitoimenpiteissä trendi on laskeva, sillä myös viime vuonna aktiivitoimenpiteiden määrä laski edelliseen vuoteen nähden. Tämä näkyy pitkäaikaistyöttömyyden kasvuna.

Valumaa pois työmarkkinoilta ei voida estää, ellei myös tarjota ammatillisen koulutuksen paikkoja kysyntää vastaavan määrän. OKM:n linjaus vähentää paikkoja ikäluokan pientymisen mukaan on tätä viitekehystä vasten ennenaikainen. Hyvää OKM:n linjauksessa on, että paikkoja lisätään niillä paikkakunnilla, missä nuorilla on mahdollisuus saada töitä koulutuksen jälkeen.

Yhteiskuntatakuun soveltamista etenkin työpajoilla vaikeuttaa TEM:n uudistus, jossa työelämävalmennus poistui toimenpiteenä ja tilalle tuli työkokeilu. Työkokeilu on lyhyt toimenpide, joka on suunnattu sellaisille henkilöille, jotka haluavat kokeilla jotain ammattia ja joilta puuttuu ammatillinen koulutus. Ohjetta on joissakin TE-toimistoissa tulkittu niin, että jos nuori ei tiedä mitä haluaa, hänelle ei tarjota työkokeilua.

Uusi työkokeilukäytäntö on johtanut siihen, ettei nuoria ole ohjattu työpajoihin entiseen malliin. Koska työpajatoiminta on pitkälti julkisin varoin rahoitettua, ohjaajaresurssit ovat olleet turhan panttina. TEM on ottanut järjestöjen palautteen vastaan, ja 24.4.2013 julkisten työvoima- ja yrityspalvelujen ohjeistukseen on tullut muutos, joka selkeämmin mahdollistaa työkokeilun (työpajoissa) myös niille nuorille, jotka eivät tiedä mitä he haluavat.

1.5. Työllistämistavoite

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallituksen tavoitteena on työllisyysasteen nosto 72 prosenttiin ja työttömyyden alentaminen viiteen prosenttiin vaalikauden loppuun mennessä.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Hallitus ei ole työllisyyden edistämässä toivotulla polulla. Kun hallitus muodostettiin kesäkuussa 2011, 15 - 64 -vuotiaiden työllisyysaste oli 71,7 % ja työttömyysaste 8,4 %. Vuoden 2013 tammikuussa työllisyysaste on laskenut 66,9 %:iin ja työttömyysaste on noussut 8,7 %:iin. 15 - 24-vuotiaiden nuorten työttömyysaste on kasvanut 20,4 prosentista 21 prosenttiin (lähde: Tilastokeskus).

Vuoden 2013 talousarviossa julkisten työllisyyspalveluiden momentille 32.30.51 työllisyyden edistämiseen on myönnetty n. 546 miljoonaa euroa, kun vuoden 2012 tilinpäätös oli n. 514 miljoonaa euroa (kun inflaatio on 2,8 %, n. 18 milj. euroa reaalista nousua).

Hallitusohjelman mukaisista kärkitoimenpiteistä työllisyyden vähentämiseksi on käynnistetty nuorten yhteiskuntatakuu ja kuntakoikeilu pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi. Julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden lainsäädännön uudistaminen on myös toteutettu.

Johtopäätös:

Hallituksen työllisyystavoitteet näyttävät tulosten valossa liian optimistiselta ja sinänsä hyvät aktiivitoimenpiteet alimitoitetuilta. Suomen vienti ei ole noussut vuoden 2008 tasolle, jolloin viennin arvo oli huipussaan ja työttömyys alimmillaan sitten 90-luvun alun laman. Kotimainen työvoiman kysyntä ei ole riittävän korkea turvaamaan työllisyyden tasoa ja hitaasti purkautuva pitkäaikaistyöttömyys on korkeimmillaan v. 2008 finanssikriisin käynnistymisen jälkeen. Etenkin yli 500 päivää työttömänä olleiden määrän kasvu on huolestuttavaa, kun samaan aikaan yhä useampi työmarkkinatuen saaja joutuu säästämään ruoka- ja lääkekustannuksistaan.

Nyt tarvitaan rohkeita päätöksiä, joilla turvataan ihmisten pitkäkestoinen työkyky sekä työhön osallistuminen ja varmistetaan hyvinvointi tukemalla rakennemuutosta tulevaisuuden talouden vientimoottoreille. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt voivat tukea tätä kehitystä tukemalla ihmisten osallistumismahdollisuuksia ja vahvistamalla kansallista kokemusta hyvinvointiyhteiskuntana.

Hallituksen tulee

- Panostaa rahallisesti enemmän pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi tukemalla aktiivista työvoimapolitiikkaa. Työ on edelleen paras keino syrjäytymisen ehkäisemiseksi.
- Osatyökykyisten mahdollisuutta osallistua avoimille työmarkkinoille tulee näkyvämmiin tukea.
- Vähentää työn vastaanottamisen kynnyksiä siten, että työn vastaanottaminen on rahallisesti aina kannustavaa.
- Uudistaa sosiaaliturvaa ja työelämää siten, että se paremmin mahdollistaa osatyökykyisten työllistymisen.
- Poistaa työllistymisen/yrityshäviön esteitä myös erityisryhmien osalta.
- Tunnustaa paremmin järjestöjen merkitys työllistäjinä ja turvata niiden pitkäjänteinen rahoitus.
- Toteuttaa välityömarkkinoiden uudistaminen Välityömarkkinat-selvityshenkilön raportin suositusten pohjalta.

1.6. Asuminen

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallituksen asuntopolitiikan tavoitteena on turvata sosiaalisesti ja alueellisesti tasapainoiset ja vakaat asuntomarkkinat, poistaa pitkäaikaisasunnottomuus sekä kehittää asumisen laatua.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Kehysriihessä 2013 aravalainakannan korkotasoa alennetaan siltä osin kuin ne ovat merkittävästi markkinakorkoja suurempia. Nykyistä korkotukijärjestelmää kehitetään muun muassa nostamalla lainanlyhennysten määrää nykyisestä. Tuetaan ryhmärakentamisen toimintaedellytyksiä ja ARA-

asuntoja ohjataan rakennuttamaan työsuhdeasunnoiksi. Valmistellaan suunnitelma siitä, miten varojen siirtoa valtion asuntorahastosta valtion budjetin menojen kattamiseksi voidaan rajoittaa.

Valtio-omisteinen Kruunuasunnot (A-Kruunu Oy) ryhtyy rakennuttamaan ja omistamaan kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja Helsingin seudulla. Asia valmistellaan jo seuraavaan lisätalousarvioon. Korkotukilainoituksen omavastuukorkoa alennetaan määräaikaisesti yhteen prosenttiin.

Korotetaan erityisryhmien investointiavustuksen myöntämisvaltuutta ja lisätään samalla korkotukilainoituksen myöntämisvaltuutta. Samalla arvioidaan investointiavustuksen avustusprosenttien taso.

Korotetaan hissi- ja korjausavustuksien myöntämisvaltuuksia. Samalla arvioidaan hissiavustuksen avustusprosentin suuruus ja selvitetään, miten hissiavustuksesta voidaan tehdä tarveharkintainen. Lisäksi korotetaan kunnallistekniikka-avustusta.

Valtion tukeman vuokra-asuntotuotannon lisäämiseksi ja vuokra-asuntotuotannon vaihtoehtojen monipuolistamiseksi otetaan käyttöön nykyisen korkotukilainoituksen rinnalle uusi korkotukilainamuoto, jossa rajoitusaika on 20 vuotta ja tuen määrä pienempi.

Hallituksen tulee varmistaa myös erityisryhmien, kuten kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen periaatepäätöksen käytännön toteuttaminen asiakkaiden lähtökohdista.

Asumista lähellä olevan rakentamisen alueella on varmistettava, että päiväkotien, koulujen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakennusten kunnostamiseksi ja terveyshaittojen vähentämiseksi tehdään pitkän tähtäyksen suunnitelma, jota tuetaan nykyistä suuremmalla valtion tuella.

Johtopäätös:

Hallitus on käynnistänyt toimia kohtuuhintaisten asuntojen saatavuuden lisäämiseksi sekä erityisryhmien asumisolojen parantamiseksi. Pitkäaikaisasunnottomuuteen ei kuitenkaan ole tällä hallituskaudella kiinnitetty riittävästi huomiota.

2. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytykset

Kansalaisjärjestöt ja erityisesti sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat tunnustettu osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa ja hyvinvointia.

Kansalaistoiminta ja järjestötoiminta muodostavat Suomessa volyymiltaan ja merkitykseltään kansalaisyhteiskunnan ytimen. Kansalaistoiminta voidaan määritellä niin, että se on ihmisen aktiivista toimintaa itsestä ulospäin, yhdessä toimien, yhteiseksi hyväksi (lähde: Harju 2003, 10–12).

Kansalaisjärjestöjen liikevaihto on noin 5 miljardia euroa. Tästä julkisen rahoituksen osuus on noin 1,6 miljardia eli 32 prosenttia. Eniten julkista tukea saavat sosiaali- ja terveysalan järjestöt, joissa on myös suurin liikevaihto. Julkisen rahoituksen osuus on Suomessa alle eurooppalaisen keskiarvon ja myös alhaisempi kuin Yhdysvalloissa. (Lähde: Harju, 1996–2000)

Kansalaisbarometrin (2011) mukaan kolmannes suomalaisista pitää sosiaali- ja terveysjärjestöjen tarjoamaa tukea tärkeänä tai erittäin tärkeänä oman hyvinvointinsa kannalta. Jo toimintaan

osallistuminen luo hyvinvointia, mutta sosiaali- ja terveysjärjestöt tuottavat myös ammatillisia erityispalveluita ja ovat monen asiakasryhmän palveluiden erityisosaajia.

RAY perustettiin vuonna 1938 keräämään rahapelitoiminnalla varoja suomalaisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan tukemiseen. Edelleen RAY:n liikevoitto käytetään terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. 2013 RAY:n tuotoilla avustetaan noin 900 järjestön toimintaa ympäri Suomea. Näillä näkymin avustukset säilyvät samalla 308 miljoonan euron tasolla koko kehyskauden 2014–2017. Lisäksi tästä tuloutuksesta on irrotettu aiemmin varoja veteraanijärjestöille.

Vuoden 2001 alussa arpajaisvero oli 5 %. Tämän jälkeen arpajaisveroastetta on nostettu vuosi toisensa jälkeen. Viimeksi 1.1.2012 alkaen arpajaisvero nostettiin 10 prosentista 12 prosenttiin. Arpajaisvero on siis enemmän kuin kaksinkertaistunut viimeisen vuosikymmenen aikana.

2.1. Raha-automaattiyhdistys ja järjestöjen rahoitus

Hallitusohjelmakirjaus:

Nykyinen rahapelimonopolijärjestelmä säilytetään. RAY:n avustukset kohdennetaan kansalaisten omaehtoista selviytymistä ja hyvinvointia edistäviin kohteisiin. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä vapaaehtois- ja vertaistuen, auttamistyön ja erityispalvelujen tuottajina vahvistetaan, resursointia parannetaan sekä varainhankintaa ja verovapautta selkeytetään.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

RAY:n tuottoja on siirretty yleiskatteisille valtion momenteille 10 miljoonaa euroa kehyskauden 2013–2016 alussa ja kauden lopussa siirtosumma on 30 miljoonaa euroa. Lisäksi suunnitellaan arpajaisveron korottamista.

Johtopäätös:

RAY:n tuottojen siirtäminen valtion kassaan ja suunniteltu arpajaisveron korottaminen on hallitusohjelman vastaista. Molemmat toimet heikentäisivät järjestöjen toimintaedellytyksiä.

Kehyspäätöksessä 2013 ei pelättyä arpajaisveron korotusta tullut, mutta RAY:n tuotonjako jäädytettiin. Toisaalta tiukka taloustilanne huomioiden on tähän oltava tyytyväinen.

2.2. Kansalaisjärjestöjen asema

Hallitusohjelmakirjaus:

Kansalaisjärjestöjen tekemä arvokas työ täydentää yhteiskunnan palveluita ja lisää hyvinvointia. Vakiinnutetaan oikeusministeriöön Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta. Käynnistetään systemaattinen ja pitkäjänteinen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen seuranta.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Kansalaisjärjestöjen asema on huomioitu hyvin oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonaloilla ja näillä hallinnon aloilla on käynnistetty hallitusohjelman mukaisia toimia. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan työskentely on käynnistynyt ja neuvottelukunta seuraa kattavasti kansalaisjärjestötoimintaan liittyviä hallinnon toimenpiteitä, mikä on myönteistä.

Johtopäätös:

Kansalaisjärjestöjen asema on tunnustettu ja tunnustettu hallitusohjelmassa, mutta ei vielä läpi koko valtionhallinnon. Käytännössä järjestöjen todellinen rooli valtionhallinnon valmistelutyössä jää toisinaan ohueksi, esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestöt jätettiin ulos valmistelusta järjestöjen kannalta keskeisessä Raha-automaattivastustuksen uudistusprosessissa.

2.3. Järjestöt hyvinvoinnin edistäjinä ja tuottajina

Hallitusohjelmakirjaus:

Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä vapaaehtois- ja vertaistuen, auttamistyön ja erityispalvelujen tuottajina vahvistetaan, resursointia parannetaan sekä varainhankintaa ja verovapautta selkeytetään. Vahvistetaan kolmannen sektorin järjestöjen mahdollisuuksia luoda ja parantaa hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä, osallistumisen ja vaikuttamisen kanavia sekä tarjota erilaista arjen apua ja tukea.

Hankintalaki uudistetaan niin, että kuntien suora hankintamahdollisuudet lisääntyvät ja työllisyys- ja terveystaloudelliset, sosiaaliset ja muut laatutekijät sekä innovaatio- ja ympäristöpoliittiset näkökohdat otetaan paremmin huomioon julkisissa hankinnoissa. Kansallisia kynnysarvoja nostetaan lähemmäksi EU-direktiivitasoja ja tavaroiden ja palveluiden kansallista kynnysarvoa korotetaan tuntuvasti lähelle EU:n kynnysarvoa. Hankintalain menettelyjä yksinkertaistetaan EU-lainsäädännön sallimissa puitteissa. (Elinkeino-, työllisyys- ja innovaatiopolitiikka). Selvitetään hankintalain soveltamista nykyistä rajatummin tilanteissa, joissa on kyse erityisen haavoittuvien asiakasryhmien (mm. vammaiset, vanhuksat, lapset) pitkäaikaisten tai harvoin tarvittavien palvelujen järjestämisestä. Hankintalakia uudistettaessa huomioidaan myös pienten tuottajien asema ja kielelliset erityispiirteet. (Hyvinvointipolitiikka)

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon aloilla on käynnistynyt toimia järjestöjen roolin selkeyttämiseksi hyvinvoinnin edistäjinä ja tuottajina, mutta ratkaisuja ei ole vielä syntynyt. Terveysperustaisesta verotuksesta kerättävä raha ohjautuu vain pieneltä osin järjestöjen terveyden edistämisen työhön.

Hankintalakia voidaan uudistaa vain EU:n hankintasääntelyn rajoissa. Kansallisen lain uudistaminen odottaa uuden, vireillä olevan hankintadirektiivin valmistumista. Haavoittuvien asiakasryhmien tilanne on otettu käsittelyyn ainakin järjestöjen toimintaedellytyksiä käsittelevässä STM:n työryhmässä, jossa pyritään mm. selvittämään mahdollisuuksia valtiontuen käyttöön järjestöjen näille ryhmille tuottamissa palveluissa.

Johtopäätös:

Järjestökentän monimuotoisuus on haaste yksioikoisille järjestelmille. Koko yhteiskunnan hyvinvointipolitiikan kannalta on välttämätöntä, että järjestöjen auttamis- ja palvelutoiminnalle luodaan mahdollisuuksia ja kanavia toteutua. Tarvittavat palvelutoimintaan ja verotukseen liittyvät kysymykset on selkeytettävä ja järjestelmään on saatava joustavuutta. Järjestöjen rahoitus on turvattava.

3. Palvelujärjestelmä

Suomen hallitus on päättänyt toteuttaa hallituskauden aikana kaksi suurta uudistusta. Tavoitteena on kuntauudistus ja sosiaali- ja terveystalouden rakenneuudistuksen aikaansaaminen ennen hallituskauden loppua. Lisäksi hallitus on päättänyt puuttua kestävyysvajeeseen sekä pysäyttää velkaantumiskehityksen turvatakseen hyvinvointiyhteiskunnan edellytykset.

3.1. Kuntaudistus

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallitus toteuttaa koko maan laajuisen kuntauudistuksen, jonka tavoitteena on vahvoihin peruskuntiin pohjautuva elinvoimainen kuntarakenne.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Kuntarakennelakiesitys annettiin eduskunnalle 4.4.2013.

Kuntarakennelaki astuu voimaan 1.7.2013.

Kuntaudistusta tuetaan rahoittamalla yhdistymisavustukset ja -selvitykset. Lisäksi valtionosuusmenetykset kompensoidaan kokonaan valtion varoista.

Johtopäätös:

Kuntaudistus on edennyt hieman arvioitua hitaammin. Lisäksi SOSTEN näkökulmasta on negatiivista se, että järjestöt on unohdettu lakia sekä kuntapalveluiden kokonaisuutta valmistelevista työryhmistä jo hallitusohjelman kirjausvaiheessa.

3.2. Sosiaali- ja terveystalouden uudistus

Hallitusohjelmakirjaus:

Sosiaali- ja terveydenhuollon laadukkaiden, vaikuttavien ja oikea-aikaisten palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden varmistamiseksi uudistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennetta osana kuntarakenteen uudistamista.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Toistaiseksi kuntarakenteen uudistaminen samoin kuin sote-rakenteiden uudistaminen on vielä kesken eikä tavoitteeksi asetettua sosiaali- ja terveydenhuollon laadukkaiden, vaikuttavien ja oikea-aikaisten palvelujen yhdenvertaista saatavuutta ole tätä kautta pystytty ainakaan vielä varmistamaan tai parantamaan lähtötilanteeseen verrattuna. Prosessien ja päätösten pitkittyminen, sekava tilanne sekä myös Paras-hankkeen aikana luodut kirjavat hallinnolliset ratkaisut ovat sen sijaan saattaneet heikentää näitä. Positiivista on, että kuntarakenteiden ja sote-rakenteiden uudistaminen on pyritty kytkemään toisiinsa.

Näyttää kuitenkin siltä, että kaavailluilla kuntarakenneuudistuksilla ja sote-rakenteisiin liittyvillä uudistuksilla ei kuitenkaan pystytä turvaamaan sosiaali- ja terveystaloutta parhaalla mahdollisella tavalla eikä asettamaan niiden toimivuutta ensisijaiseksi ja tärkeimmäksi tavoitteeksi. Rakenteet näyttävät muodostuneen joiltain osin tärkeämmäksi kuin se, mitä niillä saavutetaan (ihmisten hyvinvoinnin ja palvelujen saatavuuden näkökulma hukkuu rakenteisiin). Kehysriihessä hallitus linjasi sote-rakenteiden kehittämisen toisella tavalla kuin selvitystyötä tehnyt selvityshenkilöiden ryhmä. Positiivista kuitenkin on, että nyt on tehty jotain ratkaisuja ja

linjauksia, joita on odotettu ja jotka voivat purkaa stagnaattista tilannetta kunnissa ja palvelujen kehittämisessä.

Johtopäätös:

Tavoitteen saavuttamisessa ei ole toistaiseksi onnistuttu. Linjauksia uudistuksen toteuttamiseksi on tehty, mikä on sinällään positiivista, mutta linjausten sisällöt eivät näyttäisi palvelevan parhaalla mahdollisella tavalla sote-palvelujen vaikuttavuuden, yhdenvertaisuuden ja saatavuuden parantamista. Lopullista toteutumaa voidaan arvioida aikaisintaan hallituskauden lopulla.

3.3. Julkisen sektorin kestävyysvaje

Hallitusohjelmakirjaus:

Hallituksen tavoitteena on hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohjan vahvistaminen siten, että julkinen talous on kestävällä pohjalla. Hallituksen tavoitteena on valtiontalouden velan ja kokonaistuotannon suhteen kääntäminen selkeään laskuun vaalikauden loppuun mennessä.

Arvio onnistumisesta/epäonnistumisesta:

Budjettitalouden varsinaisten tulojen arvioidaan kasvavan kehyskaudella keskimäärin 3,5 % vuodessa. Verotulojen kasvuksi arvioidaan 3,9 %. Verotulojen osuus budjettitalouden varsinaisista tuloista on n. 85 %. Verotuksen kokonaisrasitukseen vaikuttaa valtion päätösten ohella kunnallisten verojen ja sosiaalivakuutusmaksujen taso. Vuonna 2017 budjettitalouden tulojen (pl. lainanotto) ennakoitaan olevan 54 mrd euroa.

Budjettitalouden varsinaisten tulojen arvioidaan kasvavan kehyskaudella keskimäärin 3,5 % vuodessa. Verotulojen kasvuksi arvioidaan 3,9 %. Verotulojen osuus budjettitalouden varsinaisista tuloista on n. 85 %.

Valtionvelan määrän oletetaan kasvavan n. 96,5 mrd euroon vuonna 2014. Valtion velan suhde bruttokansantuotteeseen nousee vuoteen 2014 saakka, jonka jälkeen se kääntyy alenevaksi. Valtionvelan arvioidaan olevan vuonna 2017 noin 105 mrd. euroa, mikä on noin 45 % suhteessa bruttokansantuotteeseen.

63 kunnan vuosikate oli negatiivinen vuonna 2012, ja määrä miltei kaksinkertaistui vuodesta 2011. Kuntien ja kuntayhtymien yhteenlaskettu vuosikate putosi vuonna 2011 yhteensä 2,55 mrd eurosta 1,74 mrd euroon, mikä kattaa vain 74 % poistoista.

Lainakannan kasvu on isoin tällä vuosituohannella. Kuntien ja kuntayhtymien yhteenlaskettu lainakanta kasvoi 14 miljardiin euroon, siis 13 % eli 1,6 mrd euroa edellisvuoteen verrattuna.

Kuntien yhteenlasketut toimintatulot, verotulot ja valtionosuudet eivät riittäneet kattamaan kuntien toimintamenoja. Toimintakatetta heikensi myös maksu- ja myyntitulojen kasvun hidastuminen.

Johtopäätös:

Hallitus ei ole onnistunut velkaantumiskehityksen pysäyttämisessä eikä julkisen sektorin kestävyden turvaamisessa odotetulla tavalla. Euroopan ja maailmanlaajuinen finanssikriisi, joka on vain syventynyt, on heikentänyt tilannetta. Kehyspäättöksen menosäästöt ja veronkorotukset eivät riittäneet paikkaamaan tilannetta.

Lisäksi kuntien taloustilanne on odotettuakin heikompi. Nähtäväksi jää, toimivatko voimakkaat elvytys-, kasvu- ja työllistämistoimet odotetulla tavalla. Kuntien taloudellisen kantokyvyn sekä taloustilanteen kannalta sekä kuntarakenneuudistuksen että sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistusten toteuttaminen aikataulussa on erittäin keskeistä.